

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 27
Nisan 2016

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

SÜNNET'İN KAYNAK DEĞERİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Recep ÇETİNTAŞ*

Özet: Kur'an, Allah'a itaatla birlikte Hz. Peygamber'e itaati emretmekte ve onun emir ve yasaklarına isyanı Allah'a isyan olarak kabul etmektedir. Hz. Peygamber'in bir tebliğci olduğu gibi bir mübeyyin, bir muallim ve bir kanun koyucu olduğunu ifade etmektedir. Onun şahsında toplanan bu özellikler gerek o hayatta iken gerekse öldükten sonra kıyamete kadar bütün insanların Sünnet'ine uymasının farz olduğunu gösterir. Başta sahabe olmak üzere bütün müctehidler Hz. Peygamber'in Sünnet'ini İslam hukukunun temel kaynağı olarak kabul etmiş ve hüküm istinbat ederken Kur'an'ın yanında ona da başvurmuştur. Hz. Peygamber'in Sünnet'i olmadan Kur'an'ı tam olarak anlamak ve hayata tatbik etmek mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber'in Sünnet'i Kur'an'ın ve ilahî vahyin gerçek hayattaki pratik uygulamasından ibarettir. Ancak geçmişte olduğu gibi günümüzde de birtakım insanlar bilerek veya bilmeyerek İslam'ın bu pratiğini yok etmek için gayret sarfetmekte ve Hz. Peygamber'in Sünnet'i hakkında birtakım şüpheler ortaya atarak Müslümanların zihinlerini bulandırmaya çalışmaktadır. Biz burada Sünnet'in kaynak değerini ortaya koyarak onun aleyhinde ileri sürülen tezlere cevap vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Sünnet, İslam Hukuku, Kaynak Değeri.

On The Legal Value of Sunnah

Abstract: The Holy Qur'an ordered to obey the Prophet with obedience to God and regarded the revolt against his orders and prohibitions as rebellion against God. Likewise, the Holy Qur'an expressed that the Prophet is a Quranic explanatory (explaining the Qur'an), a teacher (teaching wisdom) and a legislator as well as he is a conveyor. These features collected in His person indicates that all humans are supposed to follow His verbal and actual traditions, while he was alive and after his death until the Day of Judgment. For this reason all sectarians imams, including the Companions primarily, accepted the tradition of the Prophet as the basic source of Islamic law and while they were putting provisions they appealed to it besides the Qur'an. Without Sunnah of the Prophet we will not be able to fully interpreting the Qur'an and apply to the life of people. Because The Sunnah of the Prophet is consist of real-life practice of The Qur'an and the divine revelation. But some people today, as in the past, deliberately or unintentionally strive to eliminate this Islamic practice and tries to cloud the minds of the Muslims posing some doubts about the Prophet's Sunnah. Here, we will discuss the legal value of the Sunnah and will try to answer the arguments put forward against it.

Keywords: The Holy Qur'an, Sunnah, Islamic Law, Legal Value.

GİRİŞ

İslâm tarihinde hadisleri ve Sünnet'i reddedip Kur'an'la yetinme düşüncesinin ne zaman ortaya çıktığı konusu yeterince net değildir. Kaynaklarda kimliği zikredilmeyen ve şefaatten bahsettiği sırada İmran b. Husayn (ö. 52/672)'a itiraz eden bir

* Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, recepcetintas2006@yahoo.com.tr.

şahısla,¹ yolcu namazının Kur'an'da bulunmadığını belirterek Abdullah b. Ömer (ö. 84/703)'e itiraz eden Ümeyye b. Hâlid (ö. 86/705) hakkındaki haberleri² dikkate aldığımızda böyle bir eğilimin ilk nüvelerini sahâbe asrına kadar götürmek mümkündür. Bireysel tepkiler olduğu anlaşılan bu tarz çıkışların ilk kez Irak'ta zuhur ettiğini gösteren önemli ipuçlarına sahip bulunuyoruz. Zira ilk defa böyle bir itiraza muhatap olan İmran b. Husayn Basra'da ikamet ediyordu. Keza bu tür bir eğilimden 'sapkınlık'³ diye bahseden Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/748) de Basralıdır. Aynı şekilde Sünnet'in teşriî yönünü inkâr sadedinde İmam Şâfiî (ö. 204/820) ile tartışmaya giren şahıslar da Basralıdılar.⁴ Hicrî ikinci asra kadar kaleme alınan İslâmî kaynakların sükût etmesine bakılırsa, bu tür bir eğilimin münferit hadiselerden ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ikinci asrın sonlarına gelindiğinde, İmam Şâfiî'nin kalamcı olduklarını belirttiği bir grubun hadisleri toptan,⁵ diğer bir grubun da mütevatir Sünnetten başkasını reddettikleri görülmektedir.⁶ Mutezile ekolüne mensup oldukları anlaşılan bu gruplar tarafından başlatılan Sünnet'i inkâr hareketinin bu dönemden itibaren ekol ya da ekoller haline dönüştüğünü ve Sünnet'i kabul etmeme olgusunun günümüzde ilk defa ortaya çıkan bir şey olmayıp târihî bir olgunun devamı olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünce, mensuplarının kalmaması sebebiyle 19. asra kadar tarihî bir vakıa olarak İslâmî kaynaklarda varlığını sürdürmüş ve bu tarihten sonra müsteşriklerin çabalarıyla yeniden gündeme getirilerek seslendirilmeye başlamıştır.

Hadis ve Sünnet hakkındaki tartışmaları tekrar gündeme getiren ilk müsteşrik muhtemelen 1890 yılında Almanca olarak yayınladığı "Muhammedanischen Studien (İslâmî Dersler)" adlı eseriyle İ. Goldziher olmuş, onu, "The Origins of Muhammadan Jurisprudence (İslam Hukukunun Kaynakları)" adlı eseriyle Joseph Schacht takip etmiştir. Bu eser, "*Schacht'ın bu kitabı, gelecekte İslam medeniyeti ve şeriatı üzerine yapılacak tüm araştırmalar için kaynak hâline gelecektir, en azından bu Batı'da böyle olacaktır.*"⁷ diyerek bir nevi kehânette bulunan Gibb'in sözlerini doğrularcasına, batı dünyasında âdetâ kutsal bir kitap görünümü kazanırken ken-

1 Hasan-ı Basrî'den rivayete göre, İmran b. Husayn arkadaşlarıyla birlikte oturup hadis rivayet ederken topluluktan bir adam kendisine, "Kur'an-ı terk ederek bize rivayet ettiğiniz bu hadisler nedir?" dedi. Bunun üzerine İmran b. Husayn, "Ne dersin, sen ve ashabın Kur'an'dan başkasını reddetmiş olursanız öğle namazının kaç rekât olduğunu, ikindi namazının kaç rekât olduğunu ve vaktinin ne zaman girdiğini ve akşam namazının kaç rekât olduğunu, Arafatta vakfenin nasıl yapılacağını, cemelere ne kadar atılacağını ve -elini bileğine, dirseğine ve omuzuna koyarak- elin şuradan mı, buradan mı yoksa şuradan mı kesileceğini nereden bilecektiniz? Size haber verdiğimiz müddetçe rivayet ettiğimiz hadislerle uyun, aksi takdirde vallahi sapmış olursunuz?" cevabını verdi. Hatip el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* (thk. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut, 1986, s. 31; Bu hadisin diğer bir varyantında adam mezkur konuşmanın sonunda İmran b. Husayn'a "beni ihya ettin Allah da seni ihya etsin" demiştir. Hakim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn* (thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut, 1990, I, 192.

2 Ümeyye b. Halid, Abdullah b. Ömer'e "Hazarda kılınan namazla korku namazını Kur'an'da görüyoruz fakat yolcu namazını Kur'an'da bulamıyoruz." dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, "Ey kardeşimin oğlu! Biz hiçbir şey bilmezken Allah bize Muhammed (s.a.v)'i peygamber olarak gönderdi. Dolayısıyla biz ancak Muhammed'i yaparken gördüğümüz şeyleri yaparız." dedi. Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 388.

3 Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*, Beyrut 1986, s. 31.

4 Azamî, Muhammed Mustafa, *Dirâsât fî'l-hadisî'n-Nebevî ve târihi tedvinihi*, Beyrut 1992, s. 22.

5 Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Üm*, (thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalip), Dâru'l-vefâ, 2008, IX, 5 vd.

6 Bk. Şâfiî, *el-Üm*, IX, 19 vd.

7 Azamî, *Dirâsât fî'l-hadisî'n-Nebevî*, önsöz.

di ülkemiz de dahil İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde Sünnet hakkında çalış-
ma yapan bazı müslüman yazarların düşünceleri üzerinde hayli etkili olmuştur.
Ahmed Emîn, İsmail Edhem, Tevfik Sıddikî, A. Zeki Ebû Şâdî, M. Ebû Reyve ve
daha birçok Sünnet muhalifi ile “Ehl-i Kur’an” ekolüne mensup Abdullah Çakralvî,
Seyyid Muhibbullah Azîmâbâdî, Hafız Eslem Cracbûrî, Hoca Ahmedü'd-dîn, Gu-
lam Ahmed Pervîz, Çarağ Ali vb. yazarların, Sünnet'i reddederken ileri sürdükleri
gerekçelerden Goldziher ve Schacht gibi oryantalistlerin bu alandaki iddialarından
ne ölçüde etkilenmiş olduklarını açıkça görmek mümkündür.

Batılı müsteşriklerin tesirinde kalan bu müslüman yazarlar, onlardan farklı ola-
rak müslümanların tâbi olacağı yegane kaynağın Kur'an olduğunu söylerler. Onlara
göre, 'Resûl', denildiği zaman, yalnız mübelliğ, yani tebliğ edici anlaşılır. O sade-
ce posta müvezzii gibidir. Yazılmış bir mektubu insanlara götürüp ulaştırmaktan
başka hiçbir vazifesi yoktur. Mazruf üzerinde ona tasarruf hakkı tanımak, Allâh'ın
vahiyle hüküm bildirmediği konularda yasama yani, dinde bir şeyi helal veya ha-
ram kılma gibi bir yetki tanımak caiz değildir.⁸ Biz burada önce İslam hukukunda
Sünnet'in kaynak değeri konusunda sahabe ve müctehid imamların görüşlerini;
ardından Sünnet ve hadisleri reddeden çevrelerin görüşlerini temellendirmek için
ileri sürdükleri tezleri ele alıp incelemeye çalışacağız.

A. SÜNNET'İN KAYNAK DEĞERİ

Hız. Peygamber'e nisbeti sabit ve sahih Sünnet'in İslam hukukunun kaynakla-
rından olduğu ve bunun gereğine göre amel etmenin vacip olduğu hususunda başta
sahabe olmak üzere bütün mezheb imamları ve usulcülerin cumhuru ittifak etmiş-
lerdir.⁹ Onlar bu sonuca varırken Resûlullah'a itaati emreden, ona itaati Allah'a itaat
sayan, ona uymayı Allah'ın sevgisine erişmenin ve günahları bağışlatmanın yolu
olarak gösteren, onun hükmüne rıza göstermeyen imansız olduğunu ifade eden,
ona muhalefet edene şiddetli tehditlerde bulunan âyetlere¹⁰ dayanmışlardır.¹¹

8 Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992, s. 83; Öztürk, Y. Nuri, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul 1993, s. 505; a. mlf. "Hadis Eğlencesi ve Bir Kur'an Mucizesi" *İktibas Dergisi*, yıl, 1992, sayı, 165, s. 37-38.

9 Cessâs, Ahmed b. Ali er-Râzî, *el-Fusûl fî'l-usûl* (thk. Acil Câsim en-Neşmî), Beyrut 1994, III, 92, 113; İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer, *el-Mukaddime fî'l-usûl* (thk. Muhammed b. el-Hüseyn es-Süleymânî), Tunus 2008, s. 40; Ebü Ya'lâ, Muhammed b. Halef b. el-Ferrâ, *el-Udde fî usûli'l-fikh*, (thk. Ahmed b. Ali Seyr el-Mübârekî), Riyad 1990, II, 554; Şirâzî, Ebü İshak Cemâleddîn İbrahim b. Ali, *el-Lüma' fî usûli'l-fikh*, (thk. Muhyiddin Mastû-Yusuf Ali Büdeyvi), Dimeşk, ts. s. 157; Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn, *el-Burhân fî usûli'l-fikh*, (thk. Ebü Abdîrrahman Salâh b. Muhammed b. Uveydeh), Beyrut 1997, I, 33, 228-229; Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed, *Kavâtiü'l-edille fî'l-usûl*, (thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî), Beyrut 1997, I, 335; Pezdevî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Usûl* (Abdülazîz el-Buhârî'nin *Keşfü'l-esrâr* adlı eseriyle birlikte basılı), Kahire, ts. II, 375; Serahsî, Ebü Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Usûl*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, I, 112, 324-325; Gazâlî, Ebü Hamid Muhammed, *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*, (nşr. Nâcî es-Süveyd), Beyrut 2008, I, 13; İbn Akil, Ebü'l-Vefâ Ali b. Akil, *el-Vâzih fî usûli'l-fikh* (thk. Abdullah b. Abd el-Muhsin et-Türki), Beyrut 1999, I, 261; Mâzerî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali, *İzâhu'l-mahsûl min Burhâni'l-usûl* (thk. Ammar et-Tâlibî), Tunus 2008, s. 448.

10 Âl-i İmran, 3/31; Nisâ, 4/65, 80; Mâide, 5/92; Nûr, 24/63; Ahzâb, 33/36; Haşr, 59/7.

11 Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut, ts. s. 79 vd; Şaban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları* (çev. İ. Kâfi Dönmez), Ankara 1996, s. 79.

Hadis kaynaklarında Sahabe fakihlerinin Sünnet'i Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynak olarak kabul ettiklerini gösteren birçok ifade ve uygulama göstermek mümkün olmakla birlikte biz burada iki örnekle yetinmek istiyoruz. Abdullah İbn Mes'ud şöyle demiştir: “Size bir mesele sorulduğu zaman Allah'ın kitabına bakınız. Allah'ın kitabında hükmünü bulamazsanız Resulüllah'ın Sünnet'ine bakınız. Resulüllah'ın Sünnet'inde de bulamazsanız Müslümanların üzerinde icma ettikleri görüşü alınız.”¹² Bir diğer örnek de Zeyd b. Sabit'in şu ifadesidir: “Allahın kitabıyla hüküm ver. Allahın kitabında bir hüküm yoksa Peygamber'in Sünnet'i ile hüküm ver. Peygamber'in Sünnet'inde de yoksa rey ehlini çağır, sonra içtihad et.”¹³

Müctehid imamların da bu anlayış ve tutum içinde olduklarını gösteren pek çok olay ve haber bulunmaktadır. Beyhakî'nin kendi senediyle aktardığına göre İmam Ebû Hanîfe şer'i hükümleri çıkarma konusundaki metodunu açıklarken şöyle demiştir: “Kur'an'da bir hüküm bulduğum zaman onu alırım. Kur'an'da bulmadığım zaman Resulüllah'ın Sünnet'i'ni alırım. Allah'ın kitabında ve Resulüllah'ın Sünnet'inde bulmadığım zaman ashabının sözlerine başvururum. Onlardan dilediğim kimsenin sözünü alır, dilediğimin sözünü terk ederim fakat onların sözlerinden dışarı çıkıp başkalarının sözünü almam.”¹⁴ İbnü'l-Mübârek, Ebû Hanîfe'yi şöyle derken işitmiştir: “Peygamber'den gelirse başımızla gözümüz üzerinedir (alır kabul ederiz). Peygamber'in ashabından gelirse onların sözleri arasında tercih yaparız. Tabiundan gelirse onlar da insan biz de insanız.”¹⁵ Ebû Hanîfe'nin bu ifadelerinden Hz. Peygamber'in Sünnet'ini Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynak olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. İlk devir Hanefi usulcüler de Hz. Peygamber'in dinî hükümleri ortaya koymada hataya düşmekten korunmuş olduğu için bu konularda kendisinden sadır olan sözlerin kesin bilgi ifade ettiğini, bu sebeple onun sözlerine uymanın ümmete farz olduğunu söylemişlerdir.¹⁶ İmam Malik, “Andolsun ki Allah'ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır.”¹⁷ âyetiyle istidlal ederek ister ibâha ister hürmet ifade etsin, Hz. Peygamber'in Sünnetlerine uymanın vacip olduğunu söylemiştir.¹⁸ İmam Mâlik bir ifadesinde, “Üzerinde icma etmiş olmadıkları müddetçe insanların görüşlerinden (re'y) sakının. Rabbinizden size indirilen Kur'an'a ve Peygamber'inizden gelen Sünnete uyun.”¹⁹ diyerek Müslümanların uymaları gereken birinci temel kaynağın Kur'an, ikincisinin Sünnet olduğuna dikkat çekmiştir. İmam Malik'in herhangi bir konuda Sünnet sabit olduğu zaman içtihadından döndüğünü gösteren birçok haber mevcuttur. Mesela İbn Vehb der ki “Malik'e abdestte ayak parmaklarını

12 Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî*, Beyrut, ts., Mukaddime, 20.

13 Beyhakî, Ahmed b. Ali b. Musa, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, X, 115.

14 Beyhakî, *el-Medhal ilâ Süneni'l-kübrâ* (thk. Muhammed Zıyâu'r-rahmân el-Azamî), Kuveyt, ts. I, 203; Hudârî, Muhammed, *İslam Hukuku Tarihi*, (çev. H. Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul 1974, s. 238.

15 Beyhakî, *el-Medhal*, I, 111; Abdülgâni Abdülhâk, *Hucciyetüssünne*, Stuttgart 1987, s. 351.

16 Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer, *Takvîmü'l-edille fî usûli'l-fıkıh*, (thk. Halil Muhyiddin el-Müysü), Beyrut 2007, s. 252; Serahsî, *el-Usûl*, I, 318.

17 Ahzâb, 33/31.

18 İbnü'l-Kassâr, *el-Mukaddime fî'l-usûl*, s. 59-60.

19 Kasımî, Muhammed Cemâlüddîn, *Kavaidü't-tahdis*, Beyrut 1987, s. 51.

hilallemekten sordum: ‘Bu insanlar için bir mecburiyet değildir.’ dedi ve kendisinin de insanlara kolaylık olsun diye bunu terk ettiğini söyledi. Ona bu konuda ‘bizde bir Sünnet vardır’ deyince ‘O Sünnet nedir?’ dedi. Dedim ki ‘Müstevrid b. Şeddad el-Kuraşî, Hz. Peygamberi elinin küçük parmağı ile ayak parmaklarının arasını ovarken gördüğünü söylemiştir.’ İbn Vehb devamla, “Bundan sonra Malik’in kendisine bu soru her sorulduğunda parmakları hilallemeyi emrettiğini gördüm.” demiştir.²⁰

İmam Şâfiî, “Allah Teala Kur’an-ı Kerim’de Resûlüne itaat etmeyi, yasaklarından sakınmayı emretmiştir. Resûlullah’ın emirlerini kabul etmek aynı zamanda Allah’ın bir farzını tasdik etmektir.”²¹ demiştir. Bir diğer ifadesinde şöyle demiştir: “Allah’ın Kitabında yer alan farzları, Allah’ın emri olarak kabul eden, Peygamber’inin Sünnetlerini de kabul eder. Çünkü Allah kullarına Peygamber’ine itaatı farz kılmış ve onun hükmüne başvurmalarını istemiştir. Kim Peygamber’in hükmünü kabul ederse Allah’ın emrini kabul etmiş olur. Zira Allah ona itaatı farz kılmıştır.”²² İmam Şâfiî Sünnet’in teşriî değerini tartıştığı kelamcı bir gruptan bahsederken de şöyle demiştir: “Allah, Peygamberden sonra gelen hiçbir kimseye ona uymaktan başka bir imkân tanımamıştır. Hiç bir görüş Allah’ın Kitabına ve Resulünün Sünnet’ine dayanmadıkça asla bağlayıcı olmaz. Kitap ve Sünnetten başka deliller bu iki kaynağa tabidir. Allah, bize, bizden öncekilere ve sonrakilere Resulullah’tan gelen Sünnet’i kabul etmeyi farz kılmıştır.”²³ Beyhakî’nin aktardığı bir ifadesinde ise “Benim kitabımda Hz. Peygamber’in Sünnet’ine aykırı bir görüş bulursanız Peygamber’in Sünnet’ini alınız, ben ne söylemişsem onu terk ediniz.”²⁴ diyerek Sünnetle amelin gerekliliğini ortaya koymuştur.

İmam Ahmed, hüküm kaynaklarını tavsif ederken “Resûlullah’dan rivayet edilen Sünnete bakılır, Peygamber’in Sünnet’inde yoksa sahabeden gelene bakılır, sahabenin uygulamasında da yoksa tabiundan gelene bakılır ve ona göre amel edilir.”²⁵ demiştir. Bir diğer ifadesinde ise “Kim Peygamber’in hadisini (Sünnet) reddederse o kimse helakin eşiğindedir.”²⁶ demiştir.

Mezhep imamlarının bu ifadeleri Sünnet’in, hüküm istinbatında Kur’an-ı Kerim’den sonra kendisine başvurulması gereken bir hüccet olduğu konusunda ittifak ettiklerini göstermektedir. İslam hukuk literatürü, müçtehid imamların teorideki bu kabullerinin pratik uygulamaya da aynen yansıdığının sayısız örnekleriyle doludur.

Müçtehid imamlar Sünnet’in Kur’an’dan sonra İslam hukukunun ikinci temel kaynağı olduğu hususunda ittifak etmekle birlikte haber-i vahid olarak rivayet edi-

20 Râzi, İbn Ebî Hatim, *Kitabü’l-cerh ve’t-ta’dil*, Beyrut 1992, I, 32-33.

21 Şâfiî, *er-Risâle*, s. 16.

22 Şâfiî, *er-Risâle*, s.33.

23 Şâfiî, *el-Üm*, IX, 5.

24 Beyhakî, *el-Medhâl ilâ Süneni’l-kübrâ*, I, 205; Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *el-Mecmu şerhu’l-Mühezzeb*, Beyrut, ts. I, 163; İbnü’l-Kayyım el-Cevziyye, Şemsüddin Ebû Abdullah, *İ’lâmi’l-muvakkîn*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut 1977, II, 266.

25 Ebû Ya’lâ, *el-Udde fi usûli’l-fıkh*, IV, 1090.

26 İbnü’l-Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâkıb*, Beyrut, ts. s. 182.

len Sünnet'in kabulü noktasında ayrılarak herbiri haber-i vahidle amel edilebilmesi için birtakım kriterler ortaya koymuştur. Bu bağlamda Hanefî mezhebi imamları Hz. Peygamberden âhad tarikiyle gelen Sünnetle amel etme konusunda râvinin rivayet ettiği hadisin aksine hareket etmiş veya bu rivayete aykırı fetva vermiş olmaması, hadisin umumu'l-belvâ kabul edilen hususlarda olmaması, Kur'an'a ve tevatüren gelmiş sabit Sünnete aykırı bulunmaması, akl-ı selime ters düşmemesi ve hadisin ravisi fakih değilse rivayetinin şer'î esaslara aykırı olmaması gibi birtakım şartlar aramışlardır.²⁷ İmam Mâlik prensip olarak âdil bir kimsenin rivayet ettiği haber-i vâhidle amelin vacip olduğunu kabul etmiş²⁸ fakat âhâd haberin Medîne halkının tatbi-katına (amel-i ehli'l-Medîne) aykırı olmamasını şart koşmuştur. Çünkü ona göre Medîne ehlinin ameli mütevâtir haber olup âhad haberden daha üstündür.²⁹ İmam Şâfiî, dininde güvenilir, hadisinde sıdk ile maruf olan sika ravilerin sahih ve muttasıl senedle rivayet ettiği haber-i vâhidle amel edilmesini vacip görmüş,³⁰ Ahmed b. Hanbel ittisal şartı da aramaksızın "*isnadı sahih olduğu zaman haber-i vahidle amel vacip olur.*" demiştir.³¹ Haberin sübut ve sıhhatini tespiti yönelik olarak ileri sürülen bu şartları taşıması halinde haber-i vâhidle amel etmenin vucûbu konusunda da söz konusu müçtehidler arasında görüş ayrılığı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

B. SÜNNET'İN TEŞRÎÎ FONKSİYONUNA YÖNELTİLEN İTİRAZLAR

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir kısım yazarlar Sünnet ve hadisleri toptan reddederek yalnız Kur'an'la yetinilmesi gerektiği fikrini savunmaktadırlar. Burada bunların Sünnet'i reddederken ileri sürdükleri tezleri ele alarak onların ne denli isabetli olup olmadıklarını ortaya koymanın konu bütünlüğü bakımından faydalı olacağına inanıyoruz.

1. Bu çevrelerin ortaya attığı en önemli tezlerden bir tanesi "*Kur'an hayatın bütün meselelerini tek başına çözmeye yeter, ayrıca Sünnete ihtiyaç yoktur.*"³² şeklindedir. Bu görüşü ispat için de şu âyetleri delil gösterirler:

- a. "...Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık..."³³
- b. "Bugün size dininizi tamamladım..."³⁴
- c. "..Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın."³⁵
- d. "Sana, herşeyi açıklayan ... Kur'an'ı indirdik"³⁶

27 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, III, 113-114 vd.

28 İbnü'l-Kassâr, *el-Mukaddime fi'l-usûl*, s. 67-68.

29 İbnü'l-Kassâr, *el-Mukaddime fi'l-usûl*, s. 75-77; Bağdâdî, Kâdî Abdülvehhab b. Ali b. Nasr, *Mesâil fi usûli'l-fıkıh* (İbnü'l-Kassâr'ın *el-Mukaddime fi'l-usûl* adlı eseriyle birlikte basılı), Tunus 2008, s. 247.

30 Şâfiî, *er-Risâle*, s. 370, 408, 461; Sem'ânî, *Kavâtiû 'l-edille fi'l-usûl*, I, 358.

31 Ebû Ya'lâ, *el-Udde fi usûli'l-fıkıh*, II, 554; İbn Akîl, *el-Vâzıh fi usûli'l-fıkıh*, III, 381.

32 Tefîk Sıddîkî, *Mecelletü'l-Menâr*, yıl, 9, c. 7, s. 907; M. Ebû Reyze, *Edvâu ale's-sünne*, Kahire, 1990, s. 404.

33 el-En'âm, 6/38.

34 el-Mâide, 5/3.

35 el-En'âm, 6/59.

36 el-Nahl, 16/89.

Bu deliller üzerinde biraz düşünülünce, bu insanların dikkatlerden kaçması mümkün olmayan ilk ve en önemli sorununun, Kur'an'ı anlamadaki metodoloji sorunu olduğu görülecektir. Zira delil olarak zikredilen bu âyetlerin tamamı, bağlamından kopartılarak ve başı ile sonları yok sayılarak âyet parçacıkları şeklinde sunulmaktadır. Herhangi bir kelâmı tam ve doğru olarak anlayabilmek için, onu söylendiği ortam içerisinde başı ve sonu ile birlikte bir bütün halinde düşünmek gerekir. Zira âyet ya da âyetlerin vermek istediği mesajın doğru olarak anlaşılması, ancak sevk olundukları ortam ve Kur'an bütünlüğü içerisinde ele alınınca mümkün olur.³⁷

Meselâ; “*Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır*” ifadesini ele alalım. Onlara göre; Kur'an, bu ifadesiyle herşeyi açıkladığını, bu sebeple de başka bir kaynağa ihtiyaç bulunmadığını dile getirmektedir. Halbuki âyetten mutlak olarak böyle bir sonucu çıkarmak, aşağıdaki sebeplerden ötürü mümkün değildir:

-Her şeyden önce, âyetin Sünnet aleyhine delil sayılabilmesi için, buradaki ‘الكتاب’ lafzıyla Kur'an'ın kastedildiğinde şüphe olmaması ve bütün alimler tarafından böyle anlaşılması lazımdır. Bu lafızdan maksadın; “Kur'an” olduğunu söyleyenler bulunsu bile, müfessirlerin cumhuru, bunun “Ümmü'l-Kitap” ve ‘Levh-i Mahfuz” olduğu görüşündedirler.³⁸ Aşağıda görüleceği üzere âyetin muhtevası da cumhurun görüşünü haklı çıkarmaktadır.

Bu anlayışın doğru olabilmesi için, Kur'an gerçeğine uygun olması ve onun bugüne kadar insanlığın ulaştığı ve bugünden sonra ulaşacağı bütün ilmi verileri, en azından bir disiplin olarak içine alması icap eder. Ne var ki Kur'an'ın ihtiva ettiği meseleler itibariyle durum hiç de böyle değildir. Bu da zorunlu olarak Kur'an'da herşeyin bilgisinin bulunmadığını, onun herşeyi açıklamasının sadece insanlığı hidâyete erdirecek temel prensiplerle ilgili olduğu hususunu ortaya koyar. Hatta bu hususlarda bile, Kur'an insanlığın ihtiyacı olan her şeyi açıkça ortaya koymaz. Nitekim ibâdet, muamelât, ukûbât vb. gibi birçok meselenin tafsîlât ve teferruatını Kur'an'da bulamayız. Bunları bize Sünnet açıklar.³⁹

Ayrıca başı ile sonunu yok sayarak delil gösterdikleri bu ilâhî ifade, “Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasınlar. *Biz kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır*. Sonra onlar, Rabb'leri'nin huzurunda toplanacaklardır.” mealindeki En'âm suresi 38. âyetinin ortasında yer alan bir cümleciktir. Âyet, Peygamber'e inanmayan ve O'na Rabb'inden mu'cize indirilmesini isteyen müşriklere cevap olarak gelen âyetler grubu içerisinde sevk edilmiştir. Anladığımız kadarıyla da, insan topluluklarıyla hayvan toplulukla-

37 Albayrak, Halis, *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, Şüle Yayınları, İstanbul 1992, s. 46 vd.

38 Taberî, Muhammed İbn Cerîr, *Camîu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'an*, Beyrut 1992, V, 186; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1989, VI, 270; Zemahşerî, Ebû Ömer, *el-Keşşâf*, Beyrut, ts, II, 12; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979, III, 1920.

39 Kırbaoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara 1993, s. 148-149.

rını mukâyese ederek biyolojik ve sosyolojik yönden aralarındaki farklılık ve benzerliklerle birlikte rızık, amel, ecel, hayat, memât, mebde ve meâd itibâriyle hepsinin mukadderâtının Allâh'ın ilim ve irâdesi dâhilinde cereyan ettiğine ve bütün bunların, sözü edilen 'Kitap'ta kayıtlı olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁰ Buna göre söz konusu âyet, elimizde yazılı bulunan Kur'an'dan değil, herşeyin ilminin kayıtlı bulunduğu Levh-i mahfuzdan bahsetmektedir.

Keza, "... Bugün, size dininizi tamamladım.." ⁴¹ âyeti de kesinlikle Sünnet'in teşriî fonksiyonuna karşı delil teşkil etmez. Zira herşeyden önce, âyetteki; "*dininizi tamamladım*" ifadesine Kur'an'dan başka birşeye ihtiyaç olmadığı şeklinde bir anlamın yüklenmesine, bundan sonra nazil olan Kur'an âyetleri engel teşkil eder. Bazı alimler, Kur'an'dan en son bu âyetin nâzil olduğunu söylemişlerse de, bu görüş sahih değildir. Çünkü âyet, 'Veda Haccı' sırasında Resûlullah Arafat'ta vakfe halinde iken nâzil olmuş ⁴² ve Peygamber onun nüzûlünden sonra 81 gün daha yaşamıştır. Bu zaman zarfında ribâ, kelâle vb. konuların hükmünü bildiren âyetler nâzil olmuştur. ⁴³ O halde âyet, Sünnet'i reddedenlerin anladığı şekilde, başka bir beyana ihtiyaç olmayacak şekilde dinin tamamlandığını bildirmiş olsaydı, bu hükümlerin nâzil olmaması gerekirdi. Cumhûra göre bu âyet, Veda Haccında müslümanlarla beraber hiçbir müşrik çıplak olarak Kâbeyi tavaf edemediği için haccın hükümleri ve aynı zamanda farzların, helâl ve haramların birçoğunun ikmal edilmesi sûretiyle dinin esaslarının tamamlandığını ifade etmektedir. ⁴⁴

Âyeti, siyak-sibakını dikkate alarak tefsir eden müfessirlere göre de, dinin tamamlanmasından maksat, müşriklerin helak edilmesi ve İslâmın bütün dinlerden üstün kılınması anlamında dinin tamamlanmasıdır. Buna göre müşriklerin Mekke'deki hâkimiyetleri sona ermek suretiyle İslâm'ın hakimiyeti tamamlanmıştır. ⁴⁵ Görüldüğü gibi, hiçbir müfessir, âyeti Sünnet'i reddedenler gibi anlamamıştır. Kur'an gerçeği göz önüne alındığında böyle anlamaya imkan da yoktur. Zira Allah Teâlâ Peygamber'ini, Kur'an nasslarını beyâna memur etmiş ⁴⁶ ve ona ayrıca hüküm koyma yetkisi tanımıştır. ⁴⁷

40 Zemaşşerî, *el-Keşşaf*, II, 12; Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1920.

41 el-Maide, 5/3.

42 İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahih'il-Buhârî*, (thk. M. F. Abdülbâkî), Kâhire 1986, VIII, 119.

43 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 117; Zerküşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Bürhân fî ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut 1972, I, 209; Sâbunî, Muhammed Ali, *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, ts. s, 15.

44 Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vili'l-Kur'an*, IV, 418-419.

45 Kurtubî, *el-Câmiu liahkâmî'l-Kur'an*, VI, 42-43; Zemaşşerî, *el-Keşşaf*, I, 322-323.

46 "Peygamberler apaçık mucizeler ve kitaplarla gönderildiler. İnsanlara kendilerine indirileni beyân edesin diye sana da bu Kur'anı indirdik. Umulur ki düşünüp anlarlar." el-Nahl, 16/44.

"Biz her Peygamberi mutlaka kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (kendilerine indirileni) açıklasın." İbrâhim, 14/4.

"Biz sana Kitabı indirdik ki hakkında ayrılmış düşüklükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için (o Kitap) yol gösterici ve rahmet olsun." el-Nahl, 16/67.

47 el-Araf, 7/157; et-Tevbe, 9/29; el-Ahzâb, 33/36.

2. İkinci tezleri hükmün yalnız Allâh'a ait olduğu, bu hususta O'na iştirakin söz konusu edilemeyeceği ve bu yetkinin Allâh'ın tekelinde olduğudur.⁴⁸ Bunlar bu tezlerine de “*Hüküm yalnız Allâh'ındır.*”⁴⁹ âyetini delil getirirler.

Bu iddia da vahyin parçacı yorum anlayışından kaynaklanan bir iddiadır. Zira Kur'an'ın üç ayrı yerinde tekrarlanan bu ifade, sevkedildikleri ortam içerisinde ele alındığında bunların teşrî ile alakalı olmadıkları görülecektir. Kur'an tertibinde bu konudaki ilk ifade müşriklerin, Peygamberden, kendileri için vaat edilen azâbı acele getirmesini talep etmelerine cevap olarak bunun Peygamber'in elinde olmadığını ifade etmektedir.⁵⁰ İkinci âyetteki ifade; Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarına karşı söylediği bir söz olup tapındıkları şeylerin asılsızlığını ve bu husustaki hükmün Allah'a ait olduğunu anlatmaktadır.⁵¹ Üçüncü âyetteki ifadenin Yakup'un, oğullarından Mısır'a girerken tedbirli olmalarını, herşeye rağmen, Allah'tan gelecek şeyleri önlemenin kimse için mümkün olamayacağını, bu konudaki hükmün Allah'a ait olduğunu söylemesinden ibaret olduğu görülecektir.⁵²

Buna mukabil teşrî yetkisinden bahseden diğer âyetler birarada mütalaa edildiği zaman, Kur'an'da çözümü bulunmayan meselelerde hüküm koyma yetkisinin Peygamber'e de verildiği ve O'nun koyduğu hükümlerin de Allâh'ın hükmüne dâhil olduğu görülecektir. Çünkü Kur'an, “*O (Peygamber) ki onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder. Onlara temiz ve güzel şeyleri helâl, pis ve çirkin şeyleri de haram kılar; üzerlerindeki ağır yükleri ve kendilerini bağlayan bağları kaldırır. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.*”⁵³, “*... Allâh'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allâh'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini edinmeyenlerle, ezilip büzülerek kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.*”⁵⁴ ve “*Allah ve Resûlü bir işte hüküm verdiği zaman, inanan bir erkekle inanan bir kadına, o işi kendi tercihlerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.*”⁵⁵ gibi âyetleriyle Peygamber'e de (Kur'an çizgisinde yürüyerek) hüküm koyma yetkisi tanımaktadır. Zira ilk âyette helâl ve haram kılma konusunda yetkili merciin Allah ve Resûlü olduğu ifade edilirken ikinci âyette sadece Resûlullah'ın haram ve helal kılma yetkisine üçüncü âyette de, Allah ve Resûlünün hüküm koyma yetkisine temas edilmektedir. Bu üç âyetten açıkça Peygamber'e helal ve haram kılma yetkisinin verildiği anlaşılmaktadır. Bu

48 Hadım, Hüseyin, *Fırkatü ehl-i Kur'an*, s. 96; Öztürk, Yaşar, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul 1993, s. 505.

49 el-En'am, 6/57.

50 el-En'am, 6/57.

51 Yusuf, 12/40.

52 Yusuf, 12/67.

53 el-A'raf, 7/159.

54 et-Tevbe, 9/29.

55 el-Ahzab, 33/36.

yetki âyetlerin anlamına uygun olmasına rağmen, helal ve haram kılma yetkisinin sadece Kur'an ile sınırlı olduğunun iddia edilmesi ilmi gerçeklerle bağdaşmaz. Allah'ın hakkında hüküm vermediği konularda gerek Kur'an naslarını tahsis, takyid ve şartlarını belirlemek suretiyle gerekse doğrudan Hz. Peygamber de helal ve haram kılabilir. Allah'ın küllî iradesine uygun düşmeyen haram ve helal kılma durumunda Allah Peygamber'ine ikazda bulunur. Eğer böyle bir ikaz vaki olmamışsa, Hz. Peygamber'in helal ve haram kılması küllî iradeye uygun demektir.⁵⁶

3. Bir diğer tezleri de “Peygamber insandır. İnsan davranışları ise, bulunulan ortama, yaşanılan zamana göre değişir. O halde insanlar için değişmeyecek, çağlar boyunca uygulanacak genel prensipler gerekir ki bunlar, vahiy ile ona bildirilen Allah sözleri yani Kur'an'dır. Dolayısıyla Sünnet ve hadisler dinde delil olmaz...”⁵⁷ şeklindedir.

Bunlar, bu görüşlerine Hz. Peygamber'in hurmaların aşılması konusuyla ilgili olarak söylediği; “Siz dünyanın işini daha iyi bilirsiniz.”⁵⁸ sözünü delil getirirler. Şüphesiz bu anlayış, Hz. Peygamber'i insan üstü bir varlık gibi sunmaya çalışan kimselere tepkiden kaynaklanan ve Sünnet'in kapsamını bilmemekten doğan yanlış bir anlayıştır. Biz, Hz. Peygamber'in Sünnet'inden söz ettiğimizde, onun itikad, ibadet, ahlak, ukubât ve muamelat gibi dînî hükümlere müteallik söz ve fiillerini, diğer bir ifadeyle Peygamberlik müessesesinin aslî maksadını oluşturan ‘risâlet’, ‘tebliğ’ ve ‘fetvâ’ nitelikli tasarruflarını kastediyoruz. Hz. Peygamber bu makamda konuşurken ister sarîh bir vahye dayanmış olsun, isterse vahyin yorumundan hareket etmiş olsun, Allah adına konuşmakta, Hak'tan halka tebliğde bulunmakta ve Allâh'ın hükmünü haber vermektedir. İmâmet, siyâset, kaza/yargı vb. gibi bir beşer vasfıyla üstlendiği vazifelerle ilgili tasarrufları ise mutlak bağlayıcı olmayıp, bunlar zaman ve mekanın şartlarına göre imâmet, siyâset ve kazâ/yargı makamına oturan kimseler tarafından değerlendirilecek tasarruflardır.⁵⁹ Zira birinciler risâletin tabîî muktezâsı iken, ikinciler risâletin aslına artı bir vasfı olması itibarıyla birbirinden ayrı şeylerdir.⁶⁰

Bu ayırımla, onların nasıl bir yöntemle Sünnet'i inkara yöneldikleri kendiliğinden anlaşılmış olacaktır. Bu yöntem, Hz. Peygamber'in beşer vasfıyla yaptığı tasarruflarını, fetva nitelikli Sünnet'lerinin tamamı aleyhine delil olarak kullanan ‘Sofistik Yöntem’den başkası değildir. Zira yukardaki sözüyle Hz. Peygamber, zirâî bir uygulamadan ve sırf dünyevî bir olaydan bahsetmektedir. Bu hususun tamamen beşerî tecrübeye dayalı olduğu, risâletin kapsamıyla, dinin ahkamıyla hiçbir ilgisi-

56 Bakkal, Ali, Sünnet'in Kaynak Değeri, HRÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı. V, yıl, 2003, s. 16-17.

57 Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1991, IV, 33.

58 Müslim, Fadâil, 141; İbn Mâce, Rühûn, 15; Ahmed, Müsne'd, V, 16.

59 Bk. Karafî, Şihâbüddin Ebû'l-Abbas, el-İhkâm fî temyizi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm, (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Halep, ts. s. 86 vd.

60 Bk. Apaydın, Hacı Yunus, Hz. Peygamber'in Fonksiyonu ve Sünnet'in Değeri, EÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl, 1996, sayı, 7. s. 159.

nin bulunmadığı âşikârdır. Hz. Peygamber de bu sözü söylerken hassâten bu noktaya vurgu yapmakta ve hadisin diğer bir varyantında hurmaların veriminin düştüğü kendisine haber verilince “*Ben ancak bir insanım, size dininizden bir şey emredersem onu hemen alın, kendi re’yimden bir şey emredersem ben ancak bir beşerim.*” buyurmuştur.⁶¹ Bu inceliğin şuurunda olan sahabe, dünyevî tasarrufları hakkında Hz. Peygamber’e sık sık; “Bu şahsî-beşerî görüşünüz mü, Peygamberî tasarrufunuz mu?” diye soru yöneltirlerdi. Şayet beşerî görüşü ise, alternatifi olanlar onu ileri sürer, muvafık görürse Hz. Peygamber de kendi görüşünden vazgeçerek ona uyardı. Peygamber olarak tasarrufta bulunmuşsa, sahâbe kayıtsız, şartsız itaat ederdi.

4. Sünnet’in teşriî fonksiyonunu reddedenlerin bir tezi de şu şekilde formüle edilmektedir: “*Hadisler sübut bakımından zannîdir. Dinin kesin delillere dayanması gerekir. Nitekim biz, Kur’an’da yakın ifade edene uymak, zandan kaçınmakla emrolunduk. Dolayısıyla onunla ihticac edilmesi caiz değildir.*”⁶² Bunlar bu görüşü isbat sadedinde şu âyeti delil getirmektedirler:

“*Onların çoğu zandan başka bir şeye uymuyorlar. Zan ise, haktan hiçbir şey ifade etmez.*”⁶³

Kur’an, Hz. Peygamber zamanından günümüze kadar mütevâtir olarak geldiği için âyetlerin sübutunun kat’î olduğu ittifakla sabittir, ancak delalet yönünden âyetler kat’î olduğu gibi zannî de olabilir. Dolayısıyla zannîlik Kur’an açısından da söz konudur.

Kur’an’ın nehyine muhatap olan zan, inkar edenin veya hakkında şüpheye düşenin küfre varacağı, Allâh’ın vahdaniyeti, sıfatları, nübüvvetin ispatı vb. gibi dinin temel esaslarını oluşturan hususlarda söz konusudur. Bu hususlarda şüphe ve tereddüde yer olmadığı için kat’î ilim ifade eden bir tarikle gelmeyen habere itibar edilmez.⁶⁴ Fakat dinin fer’î hükümlerinde zan ifade eden haber-i vahidle amelin vacip olduğu Sünnet, icmâ ve aklî delil ile sabittir.⁶⁵ Bazı âyetlerin⁶⁶ delaletiyle sika olan tek kişinin haberi de zâhir ilim ifade eder.⁶⁷ Hz. Peygamber’in yabancı devlet başkanlarına birer mektupla birer kişiyi elçi olarak gönderip onları tevhid dinine girmeye, risaletini ve bir kısım dini hükümleri tasdiğe davet etmelerini istediği; aynı şekilde dinin farzlarını, helal ve haramlarını öğretmesi için Medîne, Yemen, Bahreyn vb. uzak beldelere birer kişiden ibaret muallimler gönderdiği tevâtüren

61 Müslim, Fedâil, 140.

62 Cessâs, *el-Fusûl fi’l-usûl*, III, 89; Serahsî, *el-Usûl*, I, 321; M. Tâhir Hekim, *Sünnet’in Etrafındaki Şüpheler* (Çev. Hüseyin Aslan), İstanbul 1985, s. 106.

63 Yunus, 10/36.

64 Serahsî, *el-Usûl*, I, 322.

65 Cessâs, *el-Fusûl fi’l-usûl*, III, 92, 113; Sem’ânî, *Kavâtiü’l-edille fi’l-usûl*, I, 355; Pezdevî, *el-Usûl*, II, 370-371; Serahsî, *el-Usûl*, I, 112, 324-325; İbn Akil, *el-Vâzih fi usûli’l-fıkh*, IV, 366.

66 en-Nisâ, 4/171; et-Tevbe, 10/122; Yusuf, 12/81; elz-Zuhruf, 43/86.

67 Cessâs, *el-Fusûl fi’l-usûl*, III, 91-92.

sabittir. Haber-i vahid zan ifade ettiği için dinî hükümlerde hüccet olmasaydı Hz. Peygamber'in buralara birer kişi göndermekle yetinmemesi aksine onları yanına gelip kendisinden duymakla mükellef tutması icabeder ve böyle bir uygulamanın da meşhur olması gerekirdi.⁶⁸ Hz. Peygamber'in İslam'a davet etmeleri, dinin farzlarını, helal ve haramlarını öğretmeleri için islam beldelerine birer kişi görevlendirmekle yetinmesi dini hükümlerde haber-i vâhidin kabul edileceğine delil teşkil eder.⁶⁹ Sahabe de dini hükümlerde haber-i vâhidi kabul konusunda icmâ etmiştir.⁷⁰ Sahabe karşlarına çıkan olaylar hakkında Allah'ın Kitabına başvurur, onda aradıkları hükmü bulamazlarsa Hz. Peygamber'in Sünnet'ini araştırır ve ihtilafsız olarak sika ravilerin nakline itimad ederlerdi.⁷¹ Usulcülerin ve fukahanın cumhuru da haber-i vahidle amelin şer'an ve aklen vacip olduğu ve amelî konularda onunla teabbüd edileceği görüşünde birleşmişlerdir.⁷²

5. Sünnet'i reddedenlerin dayandığı bir diğer tez de şu şekilde formüle edilmektedir: Allah Kitabında "*O zikri biz indirdik biz; ve O'nu koruyacak olan da el-bette biziz.*"⁷³ buyurarak Kur'an'ı koruyacağını vadetmiş, Sünnet'i korumayı tekeffül etmemiştir. Sünnet gerekli olsaydı, Allah onu da korumayı tekeffül ederdi.⁷⁴

Sünnet'in reddedilmesi hususunda ileri sürülen bu âyet de bu hususta delil teşkil etmez. Zira âyette 'Biz, sadece Kur'an'ı koruyacağız' şeklinde bir tahsis söz konusu olmadığından âyetten zorunlu olarak Sünnet'i korumayacağız manası istinbat edilemez. Âyeti, sırf Kur'an'ın korunacağı şeklinde anlasak bile Allah, sahabe ve onlardan sonra gelenleri satırlarda ve sadırlarda cemetmek suretiyle Kur'an'ın korunmasına seferber ettiği gibi Hz. Peygamber'in Sünnet'ini muhafaza konusunda da hem sahabeyi hem de onlardan sonra gelen nesilleri seferber ederek Sünnet'i de koruduğunu söylememize bir engel yoktur.

Biz biliyoruz ki insanlar, çok sevdikleri bir insanın söz ve fiillerini izlemeye ve onları dâima hatırdı tutmaya çalışırlar. Sahâbe'nin Hz. Peygamber'i herkesten ziyade sevdikleri izahtan vârestedir. Bir de buna sevdikleri insanın, sözlerini öğrenme ve başkalarına aktarmaları yolundaki talimatları eklenince, sahâbe ve peşinden gelenlerin Sünnet ve hadisleri muhâfaza etmediklerini düşünmek abes olur. Asılsız rivâyetler biryana bırakılırsa, sahâbenin, Kur'an'ı öğrenip muhafaza etmeye azmet-

68 Bu konuda bk. Şâfiî, *er-Risâle*, s. 414 vd.; Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, III, 82-83; Cüveynî, *el-Burhân fi usûli'l-fikh*, I, 228-229; Serahsî, *el-Usûl*, I, 324-325.

69 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, III, 96; Ebû Ya'lâ, *el-Udde fi usûli'l-fikh*, III, 864.

70 Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib, *et-Takrîb ve'l-irşâd* (thk. Muhammed es-Seyyid Osman), Beyrut 2012, s. 770; Cüveynî, *el-Burhân fi usûli'l-fikh*, I, 229; Sem'ânî, *Kavâtiü'l-edille fi'l-usûl*, I, 355; Pezdevî, *el-Usûl*, II, 375.

71 Cüveynî, *el-Burhân fi usûli'l-fikh*, I, 229.

72 İbnü'l-Kassâr, *el-Mukaddime fi'l-usûl*, s. 67-68; Sem'ânî, *Kavâtiü'l-edille fi'l-usûl*, I, 335; İbn Akil, *el-Vâzih fi usûli'l-fikh*, IV, 366.

73 el-Hicr, 15/9.

74 Tefvik Siddîkî, *Mecelletü'l-menâr*, VII, 911-913; Mahmud Ebu Reyne, *Edvâu ale's-sünne*, s. 46-50.

tikleri gibi, Peygamber'in Sünnet ve hadislerini de muhâfaza etmeye çalıştıkları, bunun için geceyi üçe bölüp hadis ezberledikleri bir vâkıdır.⁷⁵

Enes b. Mâlik şöyle der: “Biz muhtemelen altmış kadar kişi Peygamberle birlikte mescidde otururduk ve Peygamber bize hadis öğretirdi. Daha sonra O, herhangi bir ihtiyaç için dışarı çıktığı zaman, işittiğimiz hadisleri kendi aramızda ezberlerdik, mescitten ayrıldığımız zaman, hadisler kalplerimize sanki nakşedilmiş gibi olurdu.”⁷⁶

6. Sünnet'i inkâr edenlerce ileri sürülen bir tez de “Sünnet Asr-ı Saadet şartlarında geçerlidir. Peygamber, o günün ihtiyaç ve şartlarına göre hüküm veriyordu. Bugün zaman değişmiştir. Sünnet'in hükümleri de değişmelidir. Zira ‘Ezmânın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkar olunamaz”⁷⁷ şeklindedir.

Kur'an hiçbir zaman Hz. Peygamber'e kendi asrındaki insanların uyacakları, daha sonraki insanların uymayacakları şeklinde bir sınırlama yapmaz. Aksine; “Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”⁷⁸ ve “Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bilmezler.”⁷⁹ gibi âyetlerle onun bütün insanlığın rehberi olduğunu gözler önüne serer. Kur'an'da, Peygamber'e itâatı emreden âyetlerle⁸⁰ şârilik⁸¹, muallimlik,⁸² mübeyyinlik⁸³ ve örneklik⁸⁴ vasfından bahseden âyetler hep ‘muzârî’ kipiyle gelmektedir. Muzârî kipi ise karinelere soyutlandığı zaman istikbale delalet eder. Bu âyetlerin hiçbirinde hal karinesi mevcut değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Sünnet'inin sadece ashâbı değil, kendisinden sonra gelen mü'minleri de bağlayıcı olduğuna şu hadisler de delil teşkil eder:

“Sizden burada bulunanlar burada olmayanlara tebliğ edip ulaştırın. Umulur ki kendilerine haber verilen kimse onu işitenden daha iyi ezberleyip koruyabilir.”⁸⁵

“Allah, bizden bir hadisi işitip onu işittiği gibi koruyan ve başkalarına ulaştıran kimsenin yüzünü ağartsın.”⁸⁶ Bu deliller göstermektedir ki Hz. Peygamber karşısındaki sahabenin mevkii ne ise bütün mü'minlerin mevkii de odur.⁸⁷

75 Bu konuda bk. Hakim, *el-Müstedrek*, I, 94; A'zamî, Muhammed Mustafa, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı* (Çev. Recep Çetintaş), İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 36.

76 Benzer uygulamalar için bk. Buhârî, *İlim*, 27; Hakim, *Müstedrek*, I, 27, 94; Ahmed, *Müsned*, VI, 443.

77 Tevfik Siddiki, *Mecelletü'l-menâr*, VII, 913.

78 el-Enbiyâ, 21/108.

79 es-Sebe, 34/28.

80 en-Nisa, 4/59; Âl-i İmran, 3/32, 132.

81 el-A'raf, 7/157; et-Tevbe, 9/29; el-Ahzab, 33/36.

82 el-Bakara, 2/129-151; Âl-i İmrân, 3/164.

83 en-Nahl, 16/44.

84 el-Ahzab, 33/21.

85 Buhârî, “İlim”, 9, 10, 37, “Hac”, 132; Müslim, “Hac”, 446, “Kasâme”, 29, 30; Ebû Davud, “Tatavvu”, 10; Tirmizî, “Hac”, 1; Nesâî, “Hac”, 111.

86 Ebû Davud, “İlim”, 10; Tirmizî, “İlim”, 7; İbn Mâce, *Mukaddime*, 18.

87 Bakkal, *Sünnet'in Kaynak Değeri*, s. 16.

“Ezmânın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz”⁸⁸ kâidesi, özellikle ve öncelikli olarak örf, adet ve maslahata binaen konulan, içtihadî cüz’î hükümler için geçerlidir. Zira zaman ve mekan değiştikçe, insanların ihtiyaçları, halleri, örf ve adetleri, kullanımları da değişeceğinden, delile dayanmayıp örfе bina edilmiş bulunan cüz’î hükümler de değişir.

Kur’an ve Sünnet’in kapsamına giren bazı konularda sahih bir yöntemle tatbik edilmesi mümkün olan bu kaidenin alanını, bütün Sünnet’i reddedecek şekilde genişletecek olursak, neticede bu keyfilik bizi Kur’an’ın hükümlerini de inkara götürür. Kaldıki Sünnet ve hadislerin tamamı, yalnızca hukûkî konularla alâkalı değildir. Bu itibarla da, şartlar değiştiği için Sünnet’in hükümleri de değişmelidir, şeklinde bütüncül bir yaklaşımla Sünnet’i ele almamız imkansızdır. Zira, itikad, ibadet ve ahlak sahasında sâbit olan Sünnetlerin değişmesi düşüncesini kabul etmek, dünyadaki müslüman sayısınınca farklı din ve ahlak anlayışını kabul etmek anlamına gelir. Böyle bir anlayışı ise, Kadıyânîliğin bir devamı olan⁸⁹ “Ehl-i Kur’an” ekolünden başkası kabul edemez. Ne var ki onlara göre, namazın keyfiyetini, zekatın miktarını, hac menâsikini ve benzeri ibadetlerin şeklini ‘Merkezü’l-milleti’l-İslamiyye/Ehl-i hal ve’l-akd heyeti’ istişare ile belirler, müslümanlar geçmişte Peygamber’e uydukları gibi, bu çağda da bu heyetin belirleyeceği şekle göre ibadetlerini yerine getirirler. Zira bugün Peygamber’in yetkisi bu heyete intikal etmiştir. Her ülke kendi şura heyetini tayin eder ve bu şuranın içtihadlarına göre de ibadetlerini yerine getirir(!).⁹⁰ Görüldüğü gibi, Sünnet ve hadisleri tanımayıp Kur’an’la yetinme düşüncesi sadece Sünnet’i değil, sonuç itibarıyla Kur’an’ı da tahrife kadar varabilmektedir.

7. Sünnet’i reddedenlerin savundukları tezlerden biri de “*Peygamber hadis kitabini yasaklamış ve hadisleri yazdırmamıştır. Sünnet ve hadisler dinde delil olsaydı, Peygamber hadisleri de Kur’an gibi yazdırırdı. Yazdırmadığına göre bizim için geçerliliği yoktur.*”⁹¹ şeklinde dile getirilmektedir.

Bu iddia genel olarak hadislerin en azından bir asır boyunca sözlü olarak rivâyet edildiği, onları ilk defa Ömer İbn Abdilaziz’in emriyle Zührî’nin kayda geçirdiği şeklindeki faraziye ile Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre ve Zeyd İbn Sâbit vâsıtasıyla Peygamber’e isnad edilen ve Kur’an’dan başka herhangi bir şeyin yazılmasını yasaklayan bir kısım haberlere dayanmaktadır.⁹² Bu faraziyelerin birincisi ilk devir hadis kitabiyatı hakkındaki bilgi eksikliğinden, ikincisi de söz konusu haberlerin sahih olduğu zannından kaynaklanmaktadır. Halbuki yapılan araştırmalar sahabe asrı boyunca hadislerin tamamen olmasa bile, büyük çoğunluğunun yazıldığını ve

88 Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü’l-fıkhiyye* (thk. Mustafa Celil ez-Zerkâ), Dimeşk, 1991, s. 56.

89 Bu konuda bk. M. Tâhir Hekim, *Sünnet’in Etrafındaki Şüpheler*, s. 97.

90 Azamî, *Dirâsât fi’l-hadisî’n-nebeviy*, s. 40-41.

91 Tefîk Siddîkî, *Mecelletü’l-menâr*, VII, 913.

92 Azamî, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, s. 51.

hadis kitabedinin yasaklandığını ifade eden haberlerin asılsız olduğunu göstermektedir.⁹³ Hadis kitabedinin yasaklandığını bildiren ve Ebû Saïd el-Hudrî'den gelen haberlerin tümü Abdurrahman İbn Zeyd tarafından rivâyet edilmiştir⁹⁴ ki hadis otoriteleri ittifakla onun metruk bir râvi olduğunu söylemektedirler.⁹⁵

Mesela; Hâkim ve Ebû Nuaym'a göre Zeyd mevzû hadisler rivâyet ederdi. İbn Hibbân; "Zeyd, bilmeden hadisleri tersyüz/kalb edenlerdendi. Hatta mürselleri merfû, mevkuf hadisleri müsned olarak rivâyet etmek onun rivâyetlerinde okadar çok olurdu ki bu yüzden terkedilmeye müstahak oldu."⁹⁶ demektedir. Şu halde Ebu Said el-Hudrî'nin Abdurrahman İbn Zeyd tarikiyle gelen rivâyetlerinin hiçbirisi makbul değildir.

Öte taraftan Müslim'in kaydettiği bu hadisin merfû mu, mevkuf mu olduğu âlimler arasında ayrıca tartışma konusudur. «Bir kısım âlimler Ebû Saïd'in bu hadisini illetli bularak; *«Doğru olan, bu hadisin Ebu Saïd'e ait mevkuf bir haber olduğudur.»* demişlerdir. Buhârî ve diğerleri bu görüştedir.⁹⁷ Aynı Abdurrahman İbn Zeyd, Ebû Hureyre hadisinde de görülür. Onun için bu hadis de zayıftır ve kabul edilemez.⁹⁸

Hadis kitabedinin yasaklandığı şeklindeki haberi rivâyet eden üçüncü sahâbe, Zeyd b. Sâbit'tir. Onun hadisi ise, mürseldir. Bu hadisi Zeyd'den nakleden râvi el-Muttalib b. Abdillâh b. Hantab'dır ve bu şahıs Zeyd'den hadis almamıştır. Dolayısıyla, senette zikredilmeyen ve güvenilir olup olmadığı bilinmeyen (meçhul) bir râvi vardır. Bu sebeple bu hadis de Hz. Peygamber'in, hadislerinin yazılmasını tasvip etmediğini teyit etmez.⁹⁹ Kaldığı bir metnin delil olması için yazılı olması şart değildir. Zira Peygamber zarûrât-ı diniyye'den olan namaz, oruç, hac ve zekat gibi ibadetlerin keyfiyetini vs. de yazdırmamıştır. Halbuki O, *«Beni nasıl namaz kılar halde gördüyseniz, siz de o şekilde kılınız.»*¹⁰⁰, *«Ey insanlar hac menasikinizi benden alıp öğreniniz.»*¹⁰¹ buyurmuştur.

93 İlk devir hadis kitabeti hususunda bk. M. M. Azamî, *Dirâsât fi'l-hadisî'n-nebeviyy ve târihu tedvinih*, Beyrut 1992; Azamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (Çev. Hulusi Yavuz), İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

94 Bu haberlerden biri şöyledir: *«Benden, Kur'an'dan başka bir şey yazmayın. Kim Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa, onu yoketsin»* (Müslim, "Züh'd", 72; Hatib el-Bağdâdî, *Takyidü'l-ilm*, Beyrut 1974, s. 28-29. İkincisi ise, *«Biz Resûlullah'tan yazma hususunda izin istedik bize izin vermekten imtina etti.»* şeklindedir. Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, II, 111; Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, I, 119; Hatib el-Bağdâdî, *Takyidü'l-ilm*, s. 33.

95 Ayrıntı için bk. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl* (thk. Ali M. el-Becâvî), Beyrut, ts. II, 564-566; Ayrıca bk. M. M. Azamî, *Dirâsât fi'l-hadisî'n-nebeviyy*, I, 77.

96 M. M. Azamî, *Dirâsât fi'l-hadisî'n-nebeviyy*, I, 77.

97 Hatib el-Bağdâdî, hepsi de değişik lafızlarla Hemmam tarikiyle gelen bu hadisin 8 varyantını zikrettikten sonra Hemmam'ın bu hadisi Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den, diğerlerinden teferrüd ederek rivayet ettiğini ve aynı hadisin Zeyd b. Eslem tarikiyle Süfyan es-Sevrî tarafından da rivayet edildiğini belirterek *«Sağlam olarak ezberlenen bu hadisin, Peygamber'e kadar ref edilmeksizin Ebû Saïd el-Hudrî'den kendi sözü olarak rivayet edilmiş olduğudur.»* der. Hatib, *Takyidü'l-ilm*, s. 32. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 251.

98 Azamî M. Mustafa, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, s. 54.

99 Azamî, *Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı*, s. 55.

100 Buhârî, "Ezân", 18; "Edeb", 27, "Âhâd", 1; Dârimî, "Salât", 43; Ahmed, *el-Müsne'd*, V, 52.

101 Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, Beyrut 1987, IX, 50; Nesâî, *es-Sünen*, V, 270.

Demek ki önemli olan, bunların yazılı olmaları değil, haberi verenlerin güvenilirliği meselesidir. Zira haberi verene güvenmediğimiz zaman, haberin yazılı olmasıyla sözlü olması arasında fazla bir fark kalmayacaktır. Sözlü rivâyetlerin uydurma ve yalan olma ihtimali kadar yazılı rivâyetlerin de sahte ve uydurma olma ihtimali mevcuttur. Bu durumda yazılı rivâyetlerin herhâlükârda güvenilir, sözlü rivâyetlerin ise, güvenilmez olduğunu söylemek ne kadar doğru olur?

Sonra okuma-yazma bilen sahâbilerin Peygamber'in izni ve bilgisi dahilinde hadisleri yazdıklarını gösteren pek çok hadis vardır ki bunların râvileri arasında hadis kitabının yasaklandığını rivâyet eden sahabiler de bulunmaktadır. Mesela; Ebu Hüreyre'den gelen şu haber bunu doğrulamaktadır: *"Resûlullah'ın hadislerini benden daha ziyâde bilen hiçbir kimse yoktu. Ancak Abdullah b. Amr müstesna. Çünkü o yazıyordu. Abdullah Resûlullah'tan kendisinden işittiği şeyleri eliyle yazmak için izin istedi, Peygamber de ona izin verdi."*¹⁰²

Ebû Hüreyre'nin, talebelerinden Hemmam İbn Münebbih'e yazdırdığı hadislerin günümüze kadar geldiği ve M. Hamidullah tarafından Berlin ve Şam kütüphanelerinde iki ayrı elyazma nüshası bulunarak neşredildiği de herkesçe malumdur. Ebu Hüreyre'nin rivâyeti olan bu sahifedeki yaklaşık 140 kadar hadisin, kelimesi kelimesine kütüb-i sittede yer alması, aynı zamanda bu hadislerin mânâ itibariyle aynen diğer sahâbiler tarafından da rivâyet edilmiş olması, hadislerin büyük bir kısmının bize kadar son derece sahih ve titiz yollarla geldiğinin bir ispatı olması bakımından önemlidir.¹⁰³ Bunun gibi daha birçok materyal¹⁰⁴ gösteriyor ki Hz. Peygamber, Sünnet'ini ashabına şifâhi yollarla öğretmiş, onlar da öğrendiklerini, Peygamber'in hayatta olduğu devirden başlayarak hem yazmak, hem de ezberlemek suretiyle bize intikâlini sağlamışlardır. Diğer taraftan yazılı olarak gelmedikleri için sahih-mevzû ayırımı yapmadan bütün hadisleri reddederken Hz. Peygamber tarafından yazdırılmayan ve zayıflığında şüphe bulunmayan bazı haberleri delil saymaları ayrıca kayda değer bir çelişkidir.

8. Bu yazarlara göre Hz. Ömer de çok hadis rivâyet ettikleri için İbn Mes'ud, Ebû Musâ el-eş'ârî ve Ebu'd-Derdâ'yı Medîne'de hapsedtirmiş, hadis kitaplarını imha ettirmiş ve Kur'an'la yetinilip çok az hadis rivâyet edilmesi için son derece kararlı bir tutum izlemiştir!¹⁰⁵

Hz. Ömer'in, İbn Mes'ud, Ebû Musâ el-Eş'ârî ve Ebu'd-Derdâ'yı Medîne'de hapsedtiği şeklindeki haber, bu hususta delil olamayacak kadar zayıf, hattâ asılsızdır. Söz konusu rivâyeti *'el-İhkâm fî usûli-l-ahkâm'*ında, nakleden İbn Hazm, haberin

102 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 250. Hadisin diğer varyantları için bk. Buhârî, "İlm", 39; Tirmizî, "İlm", 13; "Menâkib", 46.

103 Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara 1981, s. 60.

104 Abdullah b. Amr b. As'ın "*Sahife-i Sadika*"sı bunlardandır.

105 Ebu Reyte, *Edvâu ale's-sünne*, s. 29.

râvilerinden İbrahim b. Abdîrrahman b. Avf'ın, bunu Hz. Ömer'den işitmediğini, dolayısıyla haberin mürsel, hatta asılsız olduğunu ve onunla ihticacın caiz olmayacağını söylemektedir.¹⁰⁶ Beyhakî de İbrâhim'in Ömer'den semânının sâbit olmadığını söylemektedir.¹⁰⁷ Hafız İbn Hacer, İbrahim'in 75 yaşında iken h. 95 veya 96'da vefat ettiğini söylüyor.¹⁰⁸ Bu durumda Hz. Ömer'in vefâtında üç yaşında olmuş olur. Bu yaş ise, teknik olarak tahammül/hadis öğrenme yaşının çok altındadır. Bu durumda haberin munkatî' olduğu açıktır.¹⁰⁹

Bu haberin asılsızlığını gösteren diğer bir husus da Hz. Ömer'in Abdullah b. Mes'ud'u Irak'a gönderdiği sırada Iraklılara: "*Abdullah'ı size göndermekle sizi kendime yeğ tuttum.*"¹¹⁰ diye onlara bunu bir minnet vasıtası sayarak taltif etmesidir. Hz. Ömer'in İslam beldelerine gönderdiği bütün kârî ve muallimleri Kur'an ve Sünnet'i öğretmekle vazifelendirdiği bilindiğine göre bu işle görevlendirdiği bir insanı, hadis rivâyetinden dolayı hapsedmiş olduğu mâkul sayılabilir mi? Ebu'd-Derdâ da Şam'da muallimlik yapıyordu ve çok hadis rivâyet edenlerden biri değildi. Hz. Ömer'in Aişe, İbn Abbas, Cabir b. Abdillâh vb. gibi, çok hadis rivâyet edenleri engellediğine dâir hiçbir rivâyet yoktur. O halde neden çok hadis rivâyet edenler dururken az sayıda hadis rivâyet eden Ebu Zer ve Ebu'd-Derdâ gibi sahabileri hapsedmiş olsun?

Hz. Ömer'in hadis kitaplarını yaktırdığı şeklindeki haberlere gelince, bunlar Kâsım b. Muhammed ve Yahyâ b. Cudeh tarafından rivâyet edilmiştir. Bu iki râvînin söz konusu rivâyetleri de munkatî' olduğundan muteber değildir.¹¹¹ Hz. Ömer'den, bu hususta bize kadar sahih senedle ulaşan hiç bir haber mevcut olmadığı gibi, onun hilâfeti boyunca hüküm çıkarma konusunda takip ettiği metod bu tür iddiaları açıkça tekzib eder. Mesela Kâdî Şurayh (ö.78/699), Hz. Ömer'e hüküm verme konusunda nasıl bir yol takip edeceğini sorduğunda Hz. Ömer kedisine yazılı olarak şöyle cevap vermiştir: "*Sana Allah'ın kitabındaki bir mesele gelirse Allah'ın Kitabıyla hükmet, insanlar seni ondan başka yöne yöneltmesin. Allah'ın Kitabında olmayan bir mesele gelirse Resulüllah'ın Sünnet'ine bak ve onunla hüküm ver. Allah'ın Kitabı'nda olmayan ve hakkında Resulüllah'ın herhangi bir Sünnet'i bulunmayan bir mesele gelirse âlimlerin üzerinde icma ettiği şeylere bak ve onu al. Allah'ın Kitabında ve Resulüllah'ın Sünnet'inde bulunmayan ve senden önce hiç kimsenin hakkkında görürüş beyan etmediği bir mesele gelirse dilediğin iki husustan birini seç: re'yinle içtihad etmek ve ilerlemek istersen ilerle, beklemek istersen bekle. Ancak beklemenin senin*

106 İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (thk. Mahmud Hâmid Osmân), Kâhire 2005, I, 290.

107 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 277.

108 İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzib*, Beyrut 1991, I, 91.

109 Sîbâî, Mustafa, *es-Sünnetü ve mekânetühâ fî't-teşrii'l-islâmî*, Dîmeşk 1978, s. 65-66.

110 Sîbâî, Mustafa, *es-Sünnetü ve mekânetühâ*, s. 65-66.

111 M. Tahir Hekim, *Sünnet'in Etrafındaki Süpheler*, s. 131-132.

*için daha hayırlı olacağı görüşündeyim.”*¹¹² Hz. Ömer’in hadis ve Sünnete bağlılığını gösteren yüzlerce örnekten sadece biri olan bu ifade, Hz. Ömer’in insanları Kur’an’la yetinmeye ve onu tek kaynak yapmaya çağırmadığının en açık delilidir.

Hz. Ömer, sırf resmî mektuplar şeklinde 537 hadis rivâyet etmiştir.¹¹³ Hz. Ömer hadislerle ilgili kitapları imhâ ettirseydi, resmî mektuplar şeklinde bu hadisleri rivâyet etmiş olur muydu? Bu hususta doğru olan bir şey varsa, o da Hz. Ömer’in sahâbeden, Kur’an’ı bütünü ihmal edecek meşguliyetlerden kaçınmalarıyla birlikte Resûlullah’tan hadis naklederken dikkatli olmalarını istemiş olduğudur. Nitekim izin isteme hadisini rivâyet eden Ebû Mûsâ el-Eş’ârî ile aralarında geçen şu mesele bunu açıklamaktadır: Ebû Mûsâ el-Eş’ârî izin isteme hadisini rivâyet edince, Hz. Ömer, kendisinden bir şahit getirmesini istemiş, Ebû Mûsâ da Übey b. Ka’bı şahit olarak getirmiştir. Übey, Ömer’e; ‘*Ey Hattaboğlu! Sakın Resûlullah’ın ashâbı üzerine azap olma!*’ deyince, Ömer; ‘*Sübhânallâh! Ben, sadece bir şey işittim ve onu iyice tahkik etmek istedim.*’¹¹⁴ demiştir. Diğer bir rivâyette Hz. Ömer: ‘*Resûlullah’ın Sünnetlerinden bana bu gizli kalmış. Beni ondan pazarlarda ticaret alıkoymuş*’ demiştir.¹¹⁵

SONUÇ

Buraya kadar sunmaya çalıştığımız hususlar, Hz. Muhammed’in emir ve yasaklarının bağlayıcılığını ve hayâtın her safhâsında ister fert, ister cemiyet ve isterse İslam devletleri olsun bütün Müslümanların ona uymasının farz olduğunu isbat etmeye kafidir. İslam toplumu risâletinin başlangıcından itibaren Hz. Peygamber’in otoritesini tasdik etmiş; dinin itikad, ibadet, ahlak, muamelat ve ahkâmına ilişkin bütün şifâhî emirlerini, filleri ve takrirlerini hayat nizamı, bağlayıcı bir düstur ve izlenmesi gereken bir model olarak kabul etmiştir. Zira onun tebliğ vazifesi sadece sözlü bir anlatım değil, tüm yaşantısı ile topluma örnek olma vazifesidir. Hz. Peygamber hem ilahi hitabın ilk muhatabı, hem de vahyin şahsında vücut bulduğu ‘model ahlak’tır.¹¹⁶ Bunun içindir ki Hz. Peygamber’den sadır olan sözlü, fiilî ya da takrirî Sünnet’i geçmişte olduğu gibi günümüzde de gelecekte de İslâm Hukûku’nun ana kaynaklarından biri olacaktır. Sünnet’i devre dışı bırakarak Kur’an’ın inanç, ibadet, ahlak ve ahkâma ilişkin emir ve nehiylerini doğru olarak anlamak ve hayata tatbik etmek mümkün değildir. Örneğin Kur’an’da emredilen namazın vakitleri, kılınışı

112 Nesâî, ‘âdâbü’l-kudât’, 11; Dârimî, *Mukaddime*, 20.

113 M. Ebu Şehbe, *Sünnet Müdâfaası*, (Çev. Mehmed Görmez- M. Emin Özafşar), Ankara 1990, s. 53; Tâhir Hekim, *Sünnet’in Etrafındaki Şüpheler*, s. 131 vd.

114 Müslim, Âdâb, 37. Benzer uygulamalar için bk. Müslim, Kasâme, 34.

115 Hadisin diğer varyantları için bk. Müslim, Âdâb, 36- 37; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XI, 31-32.

116 Bk. Savut, Harun, Adaletin Temelleri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/11 Fall 2014, Ankara, s. 465-467.

şekli, zekâtın hangi mallardan hangi oranlarda verileceği, haccın nasıl yapılacağı, had ve ukubatla ilgili emirlerin tam olarak nasıl uygulanacağı Kur'an'da açıklanmaz. Bunların nasıl yapılacağını bize Sünnet öğretir. Dinin diğer birçok meselesinde de durum böyledir. Bu sebeple Sahabe başta olmak üzere mezheb imamları hüküm istinbat ederken Kur'an-ı Kerim'in yanında Sünnet'in başvurulması gereken ikinci temel kaynak olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir.

Müçtehid imamların âhâd tarikiyle gelen Sünnetlerin kabulü ve onlarla amel konusundaki özel kriterleri Sünnet'i teşri kaynağı olarak kabul etmedikleri anlamına gelmez. Aksine, bu kriterler müçtehidlerin Sünnet olarak aktarılan haberlerin sıhhatini tesbite yönelik hassasiyetlerini ifade eder. Nitekim hulefâ-i râşidînin de Sünnet'in sıhhatini tespit amacıyla râviden şahid isteme ve yemin ettirme gibi çeşitli kriterleri uyguladıkları herkesçe bilinen bir husustur. Sünnet'i reddetmek ve onu İslam hukukunun kaynağı olarak kabul etmemek Hz. Peygamber'i kabul etmemekten farklı bir anlam taşımaz.¹¹⁷ Sünnet'i görmezden gelerek Kur'an'ın tamamını anlamak ve hayata tatbik etmek oldukça güçtür. Muhammed Gazâlî bu hususa işaret ederek "Hz. Muhammed'in hayatı, Kur'an'ın emir ve yönlendirmelerini bizzat tatbik etmekten ibaretti. İbadet, ahlak, cihad ve muamele hususunda o yeryüzünü değiştirip yepyeni bir medeniyet tesis eden canlı bir Kur'an'dı. Eğer bu amelî ve kavli Sünnet olmamış olsaydı, Kur'an hayal aleminde sabit nazari felsefelere benzerdi."¹¹⁸ demektedir.

Sünnet'in bizim için bağlayıcı olmadığını söyleyenlerin görüşlerini ispat için ileri sürdükleri tezlerin hiçbiri bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bu tezlerin ileri sürülüş biçiminden bu çevrelerin hem Kur'an-ı anlama ve yorumlamada metodolojik problemleri olduğu hem de Sünnet'in günümüze intikaline ilişkin sahabe asrından başlayarak ulemanın ortaya koyduğu titiz çalışmalar hakkında bilgi eksikliklerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

117 Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa, *Takvimü'l-edille fî usûlî'l-fıkh*, (thk. Halil Muhyiddin el- Müysü), Beyrut 2007, s.79.

118 Gazalî, Muhammed, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvî Sünnet*, (Çev. Ali Özek), İstanbul 1992, s. 192.